

տոհմային գերազիտութեան յանձուն հեռաւորութեան աշխարհիս այս Հնդկաց, հեռի ի Հայ մտաւորական աշխարհէ, այդ չեն իմ յանցանք, զի արարի զոր կարացի, իմով յաւէտ սահմանափակ կըթուլեամք, զամ մի եւեթ աշակերտելով ի «Մարգարա-կան ձեմարանին» յուսումն անդլիական լեզուին՝ առանց հայերէնի. զի Կ. Պոլսեցի վարժապետ ժամանակին Կարապետ Պետրոս Մուրատ, այժմ հանգուցեալ, զուրկ էր միանգամայն ի կըթուլեանէ գրաբառ լեզուին, ուստի եւ չկարէր ուսուցանել զոր ինքն չգիտէր բնաւ: Սակայն ասեն թէ «ամենայնի յաղթեաց ժիր ջան»։ Նմին իրի եւ ես անդու մնացի ի ջանս իմ եւ անխոնջ ի վաստակս եւ յաջողեցայ լոկ ինքնօգնութեամբ սակաւ ինչ հմտանալ խրթնութեանց Հայ քերականութեան եւ շարադրութեան, առանց վարժապետի եւ կամ կանոնաւոր դասաւանդութեան ուսուցչի ուրուք ի լեզու մայրենի: Եթէ սակայն վիճակեալ լինէր ինձ ի լաւագոյն դպրոցի ուսանիլ, ընդ հմուտ դաստիարակօք, թերեւս բազմ լինէր ինձ, կարող գրագիտի

վաստակել զհամբաւ եւ զանուն. այլ՝ Երկինք տարբեր իմն վիճակ տնօրինեալ էին վասն անարժանութեան իմոյ եւ պարտիմ հպատակիլ այնմ, զի անհասանելի են վրձիւք Նախախնամութեան, այն ինչ գիտեմք թէ ամենայն տուրք բարիք եւ պարգեւք կատարեալք ի վերուստ են իջեալ»։ (առ Հ. Ա. Ղազիկեան, 12 Մարտ 1925)։ Անշուշտ ոչ մէկ նախատինք ըրած կ'ըլլանք ողբ. հանգուցեալ մեր բարեկամին եւ ոչ աղարտած անոր մատենագրի փառքը, եթէ ըսենք որ իր կիրարկած գրաբարը՝ թէ՛ նամակներուն եւ թէ՛ յօդուածներուն մէջ՝ խեղճուկ գրաբար մըն էր, թէեւ եռանդով ու կորովով լեցուն. գրաբար մը շատ անգամ խառնուած ուսմիկ ձեւերով եւ բառերով, ինչպէս լաւ կրնան դատել ընթերցողները մէջ բերուած նամակներու հատակոտորներէն։ Արդար ըլլալու համար ըսենք իսկոյն թէ աւելին ալ պահանջել դժուար էր՝ նկատած միջավայրի մակարդակը եւ ուսուցիչներու թերին այդ տեսակէտով։

(Շարունակելի)

Հ. Ե. Փէշիկեան

ՊԻԹՅՈՒՆՆԵՐ ՈՍԿԷՉՈՒ ՔԵՐԹՈՒՄԵՆ

- 1) Յարգէ անմահ սատուածները, այս է քու առաջին պարտքդ։ Պատուէ գանոնք ինչպէս կը հրամայէ օրէնքը։
- 2) Ընտրէ քեզի բարեկամ այն մարդը որ քու կը ճանչնաս ամենէն աւելի առաքիւնի։ Մի՛ ընդդիմանար իր խորհուրդներուն քաղցրութեան եւ հետեւէ իր օգտակար օրինակներուն։
- 3) Վախցիր գժտելէ բարեկամիդ հետ փոքրիկ յանցանքի մը համար։
- 4) Երէ կարող ես բարիք մ'ընել, պարտական ես. հոս կարողութիւնդ դրացի է պարտականութեան։ Այս է պատուէդ որուն պէտք ես հետեւիլ։
- 5) Ունակացիր հրամայելու որկորի, քունի, հեշտութեան եւ բարկութեան։

- 6) Մի՛ գործէր ամօրայի բաւ մը ուրիշեւրու առջեւ եւ ոչ ալ ի ծածուկ։ Առաջին օրէնքդ ըլլայ յարգել ինքզինքդ։
- 7) Արդարութիւնը ըլլայ գիտաւորը քու աւելն գործերուն, ընկերք ամէն խօսքերուդ։
- 8) Բազոր փոփոխութիւն կ'ախորժի. մերք կը բռնուի մերք կը խուսի։ Երէ գրաս միւն այն ձախորտութեանց գոր խեղճք կը պատճառեն մանագուներու, գիտցիր կրել համբերութեամբ. մի՛ բարկանար ընդդէմ բազորի։ Ներելի է ջանալ դարմանել բոլորաւորութիւնները, քայց ըստ համոզուէ որ բազոր կրեք առաքիւնի մարդկանց չարիք մը չստաքէր իրենց ուժերէն վեր։
- 9) Մարդիկ յաճախ ունին բարի խօսքեր եւ չար դիտումներ։ Մի՛ գարհուրիր ունայն խօսքերէ, եւ մի՛ շեղիր բարի դիտումներէ գոր ունեցած ես։

ԼԵԶՈՒԱԿԱՆ

ՀԱՄԱՌՕՏ ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՆԵՐԿԱՅ ՀԱՅԵՐԷՆԻՆ ՎՐԱՅ

(Շար. տե'ս «Բազմավեպ» 1937, էջ 179)

ԼԵԶՈՒՆԻՍ ԿԱՆԳՈՒՆ ՊԱՀԵԼՈՒ ՀԱՐԿԸ — ԲԱՌԱԿԱՆ ԱՌՆՁՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ՄԵՐ ՀԻՆ ՈՒ ՆՈՐ ԲԱՐԲԱՌՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ — ՊԱՀԱՆՋՆԵՐ ՈՒ ՆԱՀԱՆՋՆԵՐ

Հայ լեզուն իր ծագումով ու դարական ելեւէջներով մշակոյթի արդաւանդ դաշտ մըն է արդէն բանասիրութեան առջեւ. բայց իր պատմաքննական արժէքներու քով ան ունի այսօր կենսական պահանջ մը. անվկանդ պահպանութիւնը՝ զինքը անճանաչելի դարձնող վտանգներու դէմ։ Կը բաւէ մտքէ չհեռացնել մեծագոյնը միայն այն վտանգներէն — օտարախօս Հայութիւն մը՝ որ աշխարհի զանազան հողամասերու մէջ ձուլման ենթակայ եղած՝ կորուսեր է իր աղբուրթեան կէսը, ինչպէս իրաւամբ կ'անդադարձնէր զխտակից հայրենասէր մը⁽¹⁾։ — Վերջերս այս հարցով մտահոգուած էին աղգային լուրջ թերթեր։ «Ժողովուրդ մը իր կարեւորութիւնը կ'ունենայ իր մշակոյթի աստիճանովը միայն, իսկ այդ մշակոյթի ստուգանիշը բնականաբար լեզուն է, կը զբէր աղգային ծանօթ հրապարակազիր մը, եթէ նշանակութիւն մը ունինք պատմութեան եւ մարդկային քաղաքակրթութեան մէջ, այդ կը պարտինք մանաւանդ մեր պատուական լեզուին⁽²⁾։ Ուրիշ խմբագիր մըն ալ նոյն դադափարը կը յայտնէր աւելի զգալուն շեշտերով՝ այսպէս. «Հայ լեզուն մեր զանձն է, մեր պարծանքն ու հպարտութիւնը, դարերով պահպանած ենք հայերէնը, դարերով պահած է ան մեզ, մեր կտրուստներուն մէջ ամէնէն անկորնչելին, մեր հարստութիւններուն մէջ՝ ամէնէն թանկագինը, մեր պարտութիւններուն մէջ ամէնէն անպարտելի ամբողջութիւնը, ցեղային անառիկ պատնէշը... Ու այսօր մեր պատմութեան նման՝ վտանգի տակ է մեր

լեզուն։ Կը գրենք ու կը խօսինք անփոյթ ու աղճատ։ Գէշ կը գրենք ու գէշ կը խօսինք։ Շատեր հայերէնին հետ կը վարուին՝ ինչպէս կը վարուին որ եւ է բանի հետ, առանց հողածութեան, առանց բարեխղճութեան։ Եւ ի՞նչ սնամիտութիւններ օտար լեզուներով պճնադարձուելու... Ատենը չէ՞ որ անդադառնա՞նք այս բոլորին, տէր կենանք մեր լեզուին ու գուրգուրանք անոր անաղարտ պահպանման»⁽³⁾։ Արդարեւ փաստերու պէտք չկայ համոզուելու համար թէ Հայ լեզուի պանծացումներուն հետ սերտօրէն կապուած են անոր ներկայ պահանջներն ու նահանջները։ Հայրենական ժառանգութեան վրայ սնապարծ մը՝ առանց սեփական արդիւնքի, կը յիշեցնէ այն խելօք-Դաւիթը որ ծառի մը պըտուղները ճիւղերէն առնելու տեղ՝ գացեր արմատին վրայ փնտռեր է։ — Հայերէնագիտութիւնը զուտ մտքի մշակոյթ կամ գիտական ճախրանքներ չի նշանակել անշուշտ։ Մատենագրութիւն եւ լեզուագիտութիւն իրարմէ տարբեր բաներ են։ Աշխարհի վրայ ապրող ամէն աղգ ունեցեր է իր խօսելու եւ գրելու յատուկ ձեւը, եւ ժամանակի աւերներէն ազատիլ չեն կրցած միայն անոնք՝ որ անմշակ թողեր են իրենց

¹ Տօքթ. Գ. Ամատեան, «Պայքար» 1 Փետր. 1938, «Հայերէն չգիտցող Հայը իր Հայութեան կէսը կը կորսնցնէ» խորագրով։

² Պարոյր Բ. Քեչեան, «Նոր Լուր» 1939, Փետր. 19։

³ Խմբագրական «Յուսարեք»-ի, արտատպուած «Յառաջ»-ի մէջ, 2 Յուլիս, 1939։

լեզուական դաշտը: Նախորդ մէկ յօդուածովս կը զգացնէի թէ գրողներ ունինք բաւականէն աւելի, իսկ հայերէնագէտներ՝ շատ քիչ: Իցի՛ւ թէ սխալած ըլլամ: Սակայն տխուր իրականութիւնը մէջտեղն է դժբախտաբար: Կը գրենք, այո՛, բայց միաժամանակ կամ անքերական, կամ գրաբարխառն եւ կամ անհարազատ հայերէնով: Եւրոպական ազգերը՝ որոնց հետ այսօր չվիճանք մէջ կը գտնուինք մօտէն, ծայրաստիճան հոգածու են իրենց լեզուի մաքրութեան եւ հարազատութեան. անոնց գրական հսկայ արտադրութիւնները տիպար օրինակներ են այս մասին: Ներկայապէս մեր մէջ ալ կանոնաւոր գրողներ կը համարուին, ըստ իս, այն քիչերը միայն՝ որ անխախտ կը պահեն միշտ հայերէնի հիմնական օրէնքները, ու գիտեն զանազանել հինին ու նորին սեփական իրաւունքները, մանաւանդ բառադիտական տեսակետով:

Գրաբարի մէջ ունինք մօտաւորապէս 60 հազար բառեր, որոնցմէ զեղչելով բարդերու եւ ածանցներու կրկնութիւնները՝ կը մնայ դեռ 40 հազարի չափ արմատական բառերու ճոխ մթերք մը: Բայց ասոնցմէ շատեր գրեթէ անծանօթ մնացած են այսօր եւ իրենց հոմանիշները կը գործածուին՝ սա հետեւեալներուն պէս:

Գգաք (բուրդ), գագախ (մոխիր), կաւոյր (կուժ), խագմուգ (քաղցու), պախ (խաշած միս), կոդր (ծառի մը ճիւղերը), կուր (մակոյկ, կոնք), պոյոյգ (օժիտ), խարբուգ (իշայծեամ, վայրի այծ), նեոյր (մաղ), հեղոյս (զամ), յաշտ (զոհ), խալամ (անասունի զանկ), ամբուոբ (փոթորիկ), օման (նպաստ), ուտին (ցեց), ուրջու (խորթ զաւակ), ջայլ՝ աշխար՝ կական (ողբ), բուծ՝ ամիկ՝ ալոջ (նորածին) զառնուկ, ուլիկ, բայոց՝ մօրի՝ կաղաղ (զաղանի որջ), սատեր՝ լուսայ՝ նախապալիտ (զանկ), վէգ՝ գուպար՝ խագմ (պատերազմ), հաղբ՝ կափուլ՝ երագագ (որդայթ), վաղակաւոր՝ նրան՝ խարբ (թուր, սուր)⁽⁴⁾ — Ըմբոն (պատշաճ), նաւետ (խոնաւ), խուն (քիչ մը), մախիգ (զոռելի, զանելի), քարուակ (անպատիւ), շամ-

բուշ (խելադար), աղաջուր (թշուառական, անղզամ), ուղփանեմ (արփենի), փաւաբու (չարախօս), գանխուլ (ծածուկ), սերկեան (այսօրուան), լեպեշտի (լիբբաներես), գաղփաղփուն (անհաստատ), դժոխքմբեր (չափազանց անտանելի), քական (հեշտասէր), քանասար (յարձակող ու յափշտակող): — Ամալ (թափել), քանգուգել (քաշուել), խանդալ՝ մախալ (նախանձիլ), գակաւիլ (սիրահարիլ), խոնջիլ (յոդնիլ), կաքաւել (պարել), նօթնել (աւետել, յայտնել), ընկերշակիլ (ընկերակցիլ), պակնուլ (սարսափիլ): — Յաւերթ՝ ցանկ՝ հանապաղ (միշտ), վաղվաղակի (չուտով), ի նանիր՝ առաւիր՝ յախերկան՝ ընդվայր (զուր տեղ), Է՞ր, ընդէ՞ր, առ իմէ՞, գմէ՞, Է՞ր վասն (ինչո՞ւ, ի՞նչ պատճառի համար), գամ քան գգամ՝ հաղ քան գիաղ (տակաւ, հեղհեղէ), Էգի (մերթ), եւեթ (միայն), օշ քէ (իցիւթէ), յուպետ, գիարդուպետ (ուր որ ըլլայ, ինչպէս որ հանդիպի), փարգաստ (քաւ լիցի), եւն.:

Այս հին բառերու չարքին մէջ կը գտնուին քանի մը արմատական բառեր՝ որոնց բարդերն ու ածանցաւորները միայն կը գործածուին աշխարհաբար: Օր. առամնաբոյժ, առամնացաւ, առամնակրկիտ, մարտակոչ, մարտական, մարտիկ, որմնաչէն, որմնանկար, խօթամիտ, խօթասիրտ, հերարձակ, սպիտակահեր, գեղմնաբարձ, գեղմնաւոր, վարսակալ, վարսավիրայ, որկորաժէտ, որկրամուլ, ռաւիլիրայ, ռաւահորդ, այս (դեւ) այսահար, գէս՝ գիսաւոր, դուլ՝ անդուլ, տիւ՝ դեռատի, ձու՝ ձուածեւ, ցայգ՝ ցայգահանդէս, եւն.:

⁴ Ասոնց կարգէն են հին հազուաներու, զարդերու եւ զէնքերու անունները, ինչպէս նաեւ շատ մը օտարազգի անպէտ բառեր՝ որոնց գործածութիւնը խափանուած է հասկնալի պատճառներով: Օրինակ. Տառատոկ (լայն թեւերով կրկնոց), վարապանակ (զրահապատ զգեստ), աղաբողոն (կարճ վերարկու), փուշտիպան (պահակ բանակի), պարեկապան (գիշերապահ), գարգմանակ (զլխարկի պահպանակ), պախնաւանդ (կնոջ զարդարանք), նեղանակ կամ նեղեմակ (սաղաւարտի ցցունք), փողոշուկ (մազերու զարդ), շղուական (հոգաթափ) եւն.:

Կան նաեւ մի քանի բառեր ալ, որոնց նակներու առջեւ ֆրանսերէնները ցոյց կուերբեմնի նշանակութիւնները մասամբ կամ տան անոնց հին եւ նոր իմաստներու տարբերութիւնները:

բառ,	կը նշանակէ	ԳՐԱԲԱՐ	ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ
բառ,	»	parole, discours	chose
ոշ	»	esprit, attention	tard
գեշ	»	cadavre	mauvais
հաւ	»	aïeul, oiseau	poule
շատ	»	suffisant	beaucoup
կոյս	»	côté, vers	vierge
ցանկ	»	toujours	haie
շոշք	»	éclat, splendeur	ombre
սոշդ	»	bref, court, peu	cher, de prix élevé
վախ	»	précipice	peur
կոշշտ	»	flanc, côte	»
օժիտ	»	don, salaire	»
նշան	»	miracle, croix	»
հաւար	»	compte	»
կարաւ	»	danse	»
վախման	»	but, intention	»
սպրանք	»	sauvetage	»
հարուստ	»	fort, long	»
վատաւ	»	labeur, fatigue	»
պարապ	»	loisir, repos	»
ստորագրութիւն	»	description	»
աժել	»	porter, conduire	»
ձղկ	»	tendre, tirer	»
ծախել	»	consumer	»
կանչել	»	crier	»
կարգել	»	ordonner, destiner	»

Այս բոլորին հանդէպ ունինք նաեւ այսօր զուտ աշխարհաբար բաղմաթիւ բառեր, որոնց մեծամասնութիւնը տեղ չունի գրաբար հայերէնի մէջ: Ահա ցանկ մ'ալ այդ ընտանի բառերէն՝ որոնք ամէն հայու բերանն են արդէն օրն ի բուն: Ատեն, ակոյ, աղէկ, աղուոր, նամբայ, կոնակ, աժան, ասանկ, ատանկ, անանկ, սանկ, նանկ, խեղն՝ խեղմութիւն, խեմք՝ խեմքութիւն, հիմայ, հոս, հոտ, հեղ, արցունք, ուրիշ, քով՝ քովքնութի, մանց, պգտիկ, կլոր, կոտօշ, լաք, քուրջ, հով, հունտ, կոք, մատղաշ, շոշորդ (ճաթած), քախուկ, ստակ, կամաց՝ կամացուկ, ետփ՝ ետք, համբանք, հանելուկ, պապ, դիրտ, հաստ, տեղ (փոխանակ), քիչ՝ քիչուոր, տոպրակ, մուխ, մէկ, մէկտեղ, ապի՝ ապիէն, անդի՝ անդիէն, շատոնց, խշրտոց, կրտիմ, վարպետ, ապրանք, ջոջ, չա: քանի, վայնասուն, գոռում գոշում, շուտ՝ շուտով, անքես, ներմակերես, սեւերես, պէխ, հորք, կանչուրտուք, տղայաբերք, քնդանօք, վարպետորդի, չտես՝ չտեսութիւն, տակնովքայութիւն, փեղգփեղ, քափքփուք, միամիմակ, քեփքեփ, դեփդեփ, կասկարմիր, քիփքիտակ, հին-մին, կատակ-մատակ, սուտումուտ, ամսեղուկ, վըլվըլուկ,

Բիւհիւ, վախ, վայ, այ, ույ, ալ, ու,
 կը, կու, մը, մըն: — Նմանապէս բանի,
 բանի, գոց՝ գոցել, զարկ՝ զարնել,
 խում՝ խմել, կուշտ՝ կշտանալ, լման՝ լը-
 մըննալ՝ լմընցնել, ուշ՝ ուշանալ՝ ուշա-
 ցընել, փուռ՝ փնանալ՝ փնացնել, կուզ՝
 կզպել, մեղգ՝ մեղգնալ, շատ՝ շատնալ,
 շիտակ՝ շտկել, տափ՝ տափնալ, շէն՝ շէն-
 նալ՝ շէնցնել, փերթ՝ փրթիլ՝ փրցնել,
 ֆերթ՝ ֆերթել, բզիկ՝ բզկտել, հատ՝ հատ-
 նիլ՝ հատցնել, կամիթ՝ կամթել: — Ընել,
 բռնել, առնուիլ, բռնկիլ, խղնալ, ուզել,
 դպչիլ, կանաչել, կրնայ, պոռալ, պառկիլ,
 մախել, վխտալ, բրդել, խռթել, խնչել,
 կըլլել, մսիլ *կամ* մըսիլ, մսիլ, սորվիլ,
 նշանել, կարգել, հրել, հրմշտկել, պըր-
 պըտել, վռնտել, տնտնալ, տոտոալ, փըռ-
 տել, ճզմել, ցատկել, սրդողիլ, պլլուիլ,
 ֆաշուիլ, փաթթուիլ, ֆշել, ֆսել, ֆաուը-
 տիլ, ֆերուըտիլ, տփալ, ֆաշֆշել, փոընգ-
 տալ, փակչիլ, փակցնել, կպչիլ, կպցնել,
 խշխշալ, փշփշալ, փսալ, վընկվընկտալ,
 հագնիլ, յոգնիլ, ծթռիլ՝ ծթռած, սեպել,
 շոյել, մորթել, պագտուիլ, պահուըտիլ,
 կծկտիլ, մզուտիլ, կրթնիլ, կոխկըռտիլ,
եւն. եւն. :

* * *

Աստղծով հանդերձ, եւրոպական լեզու-
ներու պէս հարկ եղած է մերինին վրայ ալ
օրըստօրէ յարմարադոյն բառեր ու բանա-
ձեւեր աւելցնել նոր պէտքերու համաձայն .
որով այսօր հայերէն բառերու թիւը կրնայ
ըսուիլ կրկնապատիկ աւելի է՝ քան ինչ
որ էր մէկուկէս դար առաջ: Իցի՛ւ թէ սա-
կայն, ամէն նորահնար բառեր արժէքաւոր
ըլլային նաեւ որակով: Վերջին յիսնամեա-
կին մէջ դարբնուածներէն քիչեր միայն
ունին հիներուն ճաշակն ու հմայքը: Շա-
տեր խորթ են եւ երբեմն այնքան ճիւղա-
յին՝ որ չեն հարժեր ո եւ է արդարացում:
Հետեւեալ քանի մը նմոյշները պիտի բաւեն
ըսածնիս հաստատելու:

Նախ միշտ տակ ենք մեկ քանի ճաշակաւոր բաւեր որոնք ընդ Հանրացած են, ինչպէս հարեւան, յանկերգ, ահագանգ, առլը-ցուն, մորոյք, մոպայ, ասուլիս, ևւն. :

Նուազ անճաշակ բառեր արդէն ընդհանրացած. յարանուանութիւն, հանդիսութիւն, սիրաբանութիւն, գոյալիճակ, հիասթափութիւն, երկընտրանք, սովորամոլութիւն, մտալիճակ, ցեղակոծութիւն, մարդորսութիւն, գաղթաշխարհ, եւն.:

Անճաշակ ու անպէտ նորութիւններ . —

Ակնբալս, մտորում, յանախանք, արնա-
խում, գոյականութիւն, ճիթաիւղ, վան-
դականաղ, հատանում, երբեմնապէս, ագ-
նուիի, կմախֆուիի, հայմաթլոգ, նստոց,
յամուրդ, տականք, յղացք, փախ, գեղու-
թիւն, ապառաղչութիւն, քինականութիւն,
շնչատետուութիւն, մտաւախութիւն,
յաղթերգութիւն, նախանձութիւն, շահա-
պետող գաղափար, փառերգութիւն, փառ-
երգել, գրպանել, նպատակել, վրձնել,
մկրատել, մոխրել, պիտակել, տարիամո-
գել, արգանդել, դագաղել, գերեզմանել,
ընդառաջացնել, միսիոնարել, *հւն. հւն.:*

* * *

Արդի հայերէնը խճողուած է ասոնց նըման շատ ու խատուտիկ այլանդակութիւններով, որոնք անհատներու կողմէ հրապարակ կը նետուին եւ կ'իւրացուին խակամիտ գրչակներէ՝ հակամէտ միշտ կապկելու ինչ նորութիւն որ տեսնեն ու լսեն։ Այս մասին իրաւամբ կը գանդատէր «Յառաջ» գրելով ի միջի այլոց հետեւեալը․ «Ամէն ազգի մէջ ալ կենդանի լեզուի մշակման ու զարգացման ամէնէն զօրաւոր ազդակը մամուլն է։ Բայց միեւնոյն ատեն չարիք մըն է մամուլը՝ երբ կը գտնուի անհոգ, ապիկար կամ անխիղճ ձեռքերու մէջ։ Դժբախտաբար այդ չարիքը օրէ օր կը շեշտուի մեր մէջ։ Ոչ միայն Հայաստանի, այլ եւ արտասահմանի մէջ բազմաթիւ թերթեր այլեւս ջուրին տուած են հայերէնը։ Թողունք յօդուածներն ու խմբագրականները, նոյնիսկ պարզ լուրերու շարադրութիւնը կամ թարգմանութիւնը սիրտ կը խառնէ»⁽⁵⁾։ Արդարեւ յոյժ իրաւացի գիտողութիւն

⁵ «Յառաջ», 1934, Մայիս 10:

որով կը հաստատուի թէ քչ ամէն գրիչ չարժող եւ ոչ հասարակ ժողովուրդը կըրնան երբեք լեզուի տէր ու տիրականը համարուիլ, ալլ մամուլը կամ գրագէտ դասակարգը միայն :

Յաջորդով մտադիր եմ այս կետին վրայ
անդրադառնալ, ու ներկայացնել հայերէնի
դէմ գործածուած դառաժանքներու շարոց

մը, անցողակի, անաչառօրէն եւ առանց
նեղմիտ հաշիւներու: Փափաքելի էր սա-
կայն որ հայ խմբագիրները տուած ըլլային
տրտունջնին արգարացնող զործնական հա-
ւաստիքներ, ու ես չստիպուէի նշանակել
իրենց թերթերը փոխանակ բուն պատաս-
խանատուները ցոյց տալու:

(Շարունակելի)

2. 10. 10.

ԳՐԱԿԱՆ

U L U L S H U

U

Վենետիկ՝ Իտալիոյ դռնարներէն ա-
մենէն սիրունը, — ջուրերու վրայ կան
դուն, եզակաւ ու աննման քաղաք մը
մարմարէ պալատներով ու տաճարներով
որոնց ներսը բնհզեայ պատտառներով, ա-
րուեստի հրաշակերտներով ու համակ ոսկե-
ւով ծեփուած, լոյսերու եւ գոյներու ներ-
դաշնակ հիւսուած մը, եւ մանաւանդ խոր-
հրդաւոր լռութեամբ քողարկուած, — ի-
րական աշխարհէ դուրս՝ երազներու աշ-
խարհ մը կը փոխադրէ մարդս: Ան՝ Նե-
րոպայի մէջ՝ միակ քաղաքն է թերեւ,
որ ամենէն աւելի մօտիկ է հայերու սրբ-
տին, ո՛չ միայն իր քաղաքական ու առեւ-
տրական առնչութիւններով Կիլիկիոյ հայ
պետութեան հետ, այլ եւ մեր շատ մը
վաճառական եւ պանդուխտ ազգակիցներու
ասպնջական եղած, եւ մանաւանդ մեր ազ-
գային գրականութեան եւ ուսմանց վա-
ռարան մը՝ երկու վերջին դարերուն մէջ,
եւ որուն կը պարտինք հայկական տպա-
գրութեան երախայրիքը, Վենետիկի մէջ
եղած ըլլալով՝ 1512 տարւոյն՝ առաջին
հայ տպագրութիւնը:

Հայ մը, որ առաջին անգամ ոտք կը
դնէ Վենետիկի մէջ, բնաւ օտար չի զգար
ինքզինքը. եւ դեռ Ս. Մարկոսի տաճա-
րին կամ Տոժական պալատին հրաշալիքը
չգիտած, կ'երթայ ողջունելու իր ազգա-
յին ընդհանրական՝ Ս. Խաչը, որ քանի
մը քայլ միայն հեռու է բուն իսկ կե-

դրոնէն, ուր մըտնելով՝ հպարտ ու գոհ
կը զգայ ինքզինքը, գտնելով հոն իր պաշ-
տելի Լուսաւորչին խորանը եւ Նախահարց
չիրիմները :

Սակայն վեհետիկ՝ առանց ատոնց ալ՝ մի'թէ սիրելի եւ պաշտօնի չէ՞ մեզի, ըլլալով Արեւմուտքի մէջ՝ արեւելեան քաղաք մը։ Այդրիականի պահանալու զահին վրայ բազմած, մինչեւ Կիլիկիոյ Ծովափունքը, մինչեւ Ասիոյ եւ Ափրիկէի եզերքները տարածեր էր երբեմն բազուկները, որոնց վրայ կը փայլէին իբր ապարանջաններ՝ Կիպրոս, Կրետէ, Նեկրոփոնթէ, Մոռէա, Կորկիւրա, եւ ուրիշ յոնիական կղզիներ։ Անոնց մարգարիտներուն, ծիրանիներուն, անուշաբոյր խոնկերուն փոխարէն ինքն ալ կու տար իր ոսկին, իր բերեղեայ անօթները, իր նրբահիւս ժանեակները, եւ վերջապէս իր քաղաքակիրթ ոգին, իր զեղեցիկ ճաշակը։

Ինչպէս գարունն իր ծաղիկներով, այսպէս ալ Վենետիկ՝ իր լոյսովն ու գոյններով, իր ջուրերովն ու երկիկնքով, իր գեղարուեստի գոհարներով ու պատմական պանծալի յուշերով, դեռ այսօր իսկ կը նազի՝ կը ժպտի, ինչպէս հազար տարի առաջ առանց բան մը կորսնցուցած ըլլալու իր գեղեցկութեան հմայքէն, որով

¹ Հոս կը հրատարակենք ողբ. հեղինակին, Մ. -
Ռ. Վարժարանի Սրահին մէջ, 1939-40 տարեւըր-
ջանին կատարած բանաստեղծիւնը վենետիկի-
վրայ: Գրուածքը յառաջարան կը կազմէ միեւ-
նոյն նիւթի շուրջ պատրաստած ընդարձակ երկա-
սիրութեանը, որ կը յուսանք թէ օր մը լրիւ լոյս
կը տեսնէ: